

Székely tanya.

Székely ház.

Ismerem a történelmi székely ház megannyi megjelenését, éltem benne, majd diákként rajzoltam, mértem, tervezőként építettem. Ismerem azt az utolsó faszegig. Ezért elfogult vagyok. Megszerettem, olyannak amilyen.

Azt kérdeztem, melyik az a székely népi építészeti állomás ami már lehetővé teszi a teljesen korszerű mai használatot?

Ezzel kizártam a polgári építészet ide vonatkozó állomásait. Ehhez vissza kellett mennem a XIX. század végére. A cél nem a múltidézés, mert számomra ez nem múlt, hanem a múltból szervesen kibomló jelen. Ilyen házakban voltam unoka, Udvarhelyszéken és Gyergyószéken. Jó lenne ha ez a hagyomány továbbélhetne.

Azt akartam megmutatni, hogy ebben a régi mintára nem szolgálalkúen építendő, formailag utánzó, de a ma is élő használatát és szerkezeti megoldásait ismerő módon, azt ugyanúgy kibontó, felépítő ház meg tud felelni a mai igényeknek.

Az alaprajz elvi felosztása a szűkebb hármassoztatú, pitvaros ház alaprajzát használja, aminek fejlődése a XVIII. századtól a XX. század elejéig tartott. Ugyan a mestergerendás megoldások kivesztek a XIX. század végére, mert a akkora már kisebb házakat kezdtek építeni a méretes gerendák nehezebb beszerezhetősége okán, de itt a teherhordó földszint feletti födém ezt újra szükségessé teszi.

Lehetne a helyiségeket a kisebb fesztávra áthidalni ezzel elkerülve a mestergerenda szükségességét, de az ellentmondana a födémgerendákat a szarufák talpgerendájaként használó megoldásnak, az pedig a hagyományhű tornác kialakításához elengedhetetlen. Ebből a födémgerenda kiosztásból adódó rendszer és ritmus jól követhető mint a benti, mint a kinti terekben. A tornác szervesen része a szerkezetnek, nem csak toldalékként, teljes joggal a tető alá tartozik. A tető és a házderék szimmetriatengelye közti eltolódás fontos eleme az épület hagyományos esztétikájának.

A bejárat tetőkieresztése, tornác bővítése a késő XIX. században válik elterjedté. Előképe valószínűleg a székely kúriák portikuszos bejárata, annak az alkalmazása fa épületszerkezetre. Fontosnak tartom, mint nagyon jól használható fogadó és alkalmi pihenő teret. Ez a gazda hajótatszerű magaslata ahonnan beláthatja a gazdaságot. Le lehet ülni itt a szomszédal egy pohár pálinkára, annélkül hogy a házba kellene behívni, átmeneti tér ahol a gazda tekintélye a vendég tekintélyének csorbulása nélkül érvényesülhet. A homloktornác látszólag esztétikai célt szolgál, öltözteti a ház homlokzatát de alkalmi szűrőként is, vagy ki lehet könyökölni néha és egy-egy szót váltani az utcán elhaladókkal. Ez szintén az előbb említett kapcsolatteremtés egyik árnyalata. A tornác hátsó, keskenyebb fele fedett, védett közlekedő, a házbejárat és a nyárikonyha bejárata között. Ide a felfűzött terményt szokták felaggatni, és alkalmi tárolóként is szolgál.

Az alaprajz beosztása hagyománykövető; ami új, azok a tetőtéri helyiségek. A tetőben lakásnak nálunk nincs hagyománya, de jelen esetben ez adja meg a költséghatékony korszerű tégigényt. A tisztaszoba-nappali alkalmi vendégfogadásra is alkalmas, rangosabb vendég esetén a gazda költözik ide, a saját hálóját bocsátván a vendég rendelkezésére.

A tetőforma kontyolt. Ez egységes megjelenést biztosít. Hátránya, hogy tetősíklablakokra van szükség. Mint változat, elemezhetőek az oromfalas, vízvetős, vagy alsó-felső csonka kontyos változatok is, mert ezekre van példa a helyi építészetben és ezek lehetővé teszik a függőleges síkú ablakok kialakítását. A rövidebb oldalak tetőszögei hagyományos módon magasabbak, ezt a szarufák harmadik gerendán való találkozása okozza, a hossztető általában 45 fokos, a rövidebbek 50-55 fokosak.

A nyílások elrendezése hagyományos, de arányuk a tele falhoz képest érzekhetően nagyobb. Egyrétegű, vákumüveges nyílászáró, dísz osztólécekkel. A zsalugáter nem csak formai de költséghatékony árnyékoló és biztonsági elem.

A díszítések. Azt mutattam be, hogy a jól alkalmazott díszítés szerves része annak a hangulatnak, egységnek, organizmusnak amit egy ilyen ház jelent. De jobb a semmi dísz, mint a rossz dísz. A tornácoszlop erőjáték szerinti faragása, a szerkezeti szempontból jelentéktelen könyöktámaszok elhagyhatóak, amennyiben nincs garancia a szerves szerkezeti gondolkodás betartására. Amiért fontosnak tartom a hagyományos díszítőelemeket, formákat, az az, hogy ezek kisipari tevékenység eredményei. Ahhoz hogy autentikus és nem csak annak nevezett székely kapukat vagy tornácokat építsünk, oda kell egy kőfaragó a lábazatnak, egy kovács a sarkaknak, pántoknak, szegeknek, fafaragó a cserefa bálványoknak. Vannak még, akik ezeket régi mesterektől tanulták, ezt a tudást meg kell próbálnunk továbbítetni. Nem kizárólagos érvénnyel, csak ahol ezt az épített környezet vagy megrendelői igény indokolja.

A gazdasági épületek hagyományos megoldásai ma is jól használhatóak. A székely ma is ugyanúgy építi a csűrűt, mint régen, csak a szerkezeti helyességre meg a tájidegen dömping építőanyagok elkerülésére kell figyelni.

A telekforma településen belül szalagtelek, amelyet a csűrű tömege oszt ketté, ez utóbbiak egy második sorfalat állnak, magas, geometrikus tömegekkel. A házak, ha magastetősek, alagsor-földszint-tetőterések, téglány alaprajzúak, nem négyzetesek, ha az utcai homlokzat nem túl széles, ha illeszkedő az anyaghasználat, az egységes utcafronti felzárkózás, akkor urbanisztikailag a probléma meg van oldva. A rendezési tervek szabályzatait kell ilyen szellemben módosítani, és a település fejlődését ezek szerint irányítani.

Tanya esetén a telekforma lehet akár teljesen szabályatlan is, itt az egyes épületek elhelyezését a természeti adottságok (lejtő, patak, szélirány, megközelítési lehetőség) és a funkcionális kapcsolatok határozzák meg.

Változatként bemutatok egy mai értelmezését is annak amit előbb mint a székely ház eszmei mintáját mutattam be.